

Rakvere ausamba lugu

Mõte püstitada Rakvere Vabadussõja mälestusmärk tekkis demobiliseeritud sõjameeste seas 1922. aastal.

28. jaanuaril 1923 loodi vastav komitee, kolonel O. Luiga, linnapea A. Pääro, ajalehe «Virulane» toimetaja J. Jaanis, kirjanik J. Liiv, maavanem K. Pajos, kes alustas kohe eeltööd mälestussamba püstitamiseks. Koguti raha, vaadati valmis sobiv asupaik, kuulutati välja konkurss monumendi kavandi saamiseks. Laekunud töödest tunnustati vastuvõetavaks skulptor **Amandus Adamsoni** kavand.

Mälestussamba betoonaluse projekteeris virulasest arhitekt Ferdinand Adolf.

1925. a. suveks olid olulisemad ettevalmistused tehtud. Kohalik ehitusmeister Reimhold Veigel korraldas monumendi aluse valamise. A. Adamsoni Itaalias Pistoias valminud pronksskulptuur paigaldati 11. augustil Rakveres alusele. Augusti lõpul korrastati samba ümbrus.

30. augustil 1925 sai teoks Vabadussõja monumendi pidulik avamine. Rohke rahvahulk, kaitsväeüksuste, kohaliku omavalitsuse juhtide ning Tallinnast saabunud kõrgete külaliste juuresolekul eemaldati monumendilt kate, peeti pikki kõnesid ja kaunistati samba ümbrus pargadega. Aukülaalises oli kohal ka skulptor Amandus Adamson.

Vabadussõja mälestussammass purustati nii nagu enamik teisi samasuguseid kogu Eestis esimesel nõukogude võimu aastal 1940.

Tollane **ajakirjanik Peep Kärp meenutab:**

«Rakvere mälestussamba kallale asuti ööl vastu 21. oktoobrit. Linnarahva äratas öösel võimas plahvatus, mis pani majad vapuma ja aknakaasid klirisema. Plahvatusel järgnes teine, kolmas, neljas... Kokku oli öö jooksul 22 plahvatust. Taipasin ja taipasin tõenäoliselt kõik kodulinlased, mis teoksil. Olime juba kuulnud mälestussammaste löhkumisest teistes linnades. Ootasin äreva ja unetu öö lõppu. Hommikul, varavalges tõttasid sadade väikesed mälestusmärgi juur-

de. Endisest imposantsest kunstiteosest oli järele vaid ruusuhinnik. Lõhkamisplatsi piiras miilitsaahelik, kedagi lähedale ei lastud.

Alanud päev vajutas kõigile oma leinapitseri. Koolinoored reageerisid mälestusmärgi lõhkumisele erilise tundlikkusega. Rakvere 1. Keskkoolis seisis õppetöö... seisti akendel ja jälgiti vandaalide hävituskirge. Kui ruumide vahetuseks jõudsid kohale 2. keskkooli õpilased, joosti üheskoos samba rusude juurde. Hoolimata miilitsate ähvardusest ja keelust, võttis iga õpilane siit kaasa kivi-killukese kui püha reliikvia».

Õpilaste ja teiste poolt mälestuseks korjatud monumendi aluse tükkidest oli küllap suurim ja väärtuslikum pronksvalutükk, millel tekst «Prof. ADAMSON 1925 PISTOIA.»

Nüüdsest võib seda reliikviat näha uue mälestussamba juures. Mõtte taastada Rakvere Vabadussõja mälestussammass ütles avalikkuse ees esmakordselt välja Peep Kärp, Eesti Represseeritute Liidu «Memento» Rakvere eestseisuse liige.

Rääkides «Viru Sõnas» 28. juuli 1988. a. ilmunud artiklis «Kui hävitati kultuurimälestisi» Vabadussõja mälestusmärgi taastamisest Võrus ja kavatsustest Tartus lisas ta: «Aga Rakvere? Kas ei tuleks ka meil päevakorrale võtta Vabadussõja monumendi kui linna endise kauneima ehte taastamise küsimus? Mida arvab sellest Eesti Muinsuskaitse Seltsi Rakvere osakond?»

Aasta hiljem, 1. juulil 1989 kutsus Peep Kärp ajaleheveergudel taas muinsuskaitsejaid, Rahvarinnet, rohelisi jt. üles asuma mälestusmärgi taastamisele.

Nüüd leidis mõte laiemat kõlapinda ja üksteise järel ilmusid kohalikus ajalehes toetusavaldused.

1990. a. suvel võttis asjaajamise enda peale linnavalitsus (siis veel RSN Täitevkomitee), kes oma 2. juuli istungil otsustas: «Taastada Vabadussõja ausammass Rakveres, milleks moodustada vastav toimikond ja avada annetusteks arve Virumaa Kommertspangas». Toimikonna tööd hakkas juhtima linnapea Tiit Kullerkupp.

Peagi hakkasid laekuma esime-

sed annetused. Sellest innustatu- na asus toimikond otsima töö teostajaid, kunstnikke. Nõusolek saadi Virumaalt pärit **skulptorilt Lembit Palmilt** ja arhitekt **Kuno Raudelt**.

Et Amandus Adamsoni loodud skulptuuri valuvorme pole oluliselt säilinud, tuli asuda koguma kaudseid andmeid selle kuhu ja suuruse kohta. Otsingud arhiivides tulemusi ei andnud. «Viru Sõna» üleskutsele reageerides saatsid paljud inimesed toime- tusse fotosid mälestussambast, nende seas oli vaateid ka samba tagaküljest. Need fotod olidki põhiliseks abiks ja aluseks kunst- nike töös. Kasutada võidi ka omaaegses trükisõnas toodud ar- ve: mälestusmärgi, üldkõrguseks märgiti seal 8,5 m, sellest pronks- kujundi kõrguseks 2,13 m.

Mälestussamba aluse põhiplaa- ni mõtude täpsustamiseks kae- vaði 1990. a. novembris välja vana vandament. Seejärel kontrol- lis arhitekt K. Raude kirjalikke andmeid samba kõrguse kohta fo- tode alusel, kasutades kujutava geomeetria meetodeid.

1990. a. lõpuks olid vajalikud kontrollandmed ja mõõdud ole- mas. Võis alustada skulptuuri modelleerimist ja aluse projek- teerimist. Samal ajal koostas K. Raude mälestussamba taga asu- va pargi ja samba lähema ümbruse uudse lahenduse projekti. Pargi elektrivarustuse tööjoonised koostas **insener E. Tõnuvere**.

1992. a. 14. aprillil esitasid au- torid oma töö tulemused EV Kul- tuuriministeriumi ja Monumen- taal-dekoratiivkunsti Riiklikule Ekspertiisikomisjonile, kes leid- sid, et tulemus on originaali (au- tor A. Adamson) respektiiv ja õnnestunud. Juba kuu aega va- rem oli sama komisjon heaks kiitnud monumendi esikülje ba- reljeefi.

Monumendi aluse betoonitööd võttis oma hooleks firma «UE Rakvere». Aluse konstruktiivse lahenduse autoriks sai **insener G. Lipstok**. Nii arhitektuur-ehi- tuslike kui ka konstruktiivsete jooniste alusel koostas «**UE Rak- vere**» **insener A. Tuuling** mä- lestussamba aluse valamiseks va- jalike üksikplokkide rakiste joo- nised. Tema juhatas ka tegelik- ke aluse valamistööd.

Mälestussamba alus valmis pool- teise kuuga 1992. a. südasuvel. Pronksskulptuuri valmistas «ARS Monumentaal».